O'ZBEKISTONDA EKALOGIK MUAMOLLAR VA ULARGA YECHIM

Ahmadbekova Ominabonu Oybek Qizi
Qo'qon Unversiteti Andijon filiali FTO 'ing 2 kurs talabasi
axmadbekovaominabonu@ gmail.com
(+998947000896)

Annotatsiya:*XXI asrda ekalogiya muammolari global xarakter kasb etib* **,***ijtmoiy -iqtisodiy rivojlanish bevosita ta'sir ko'rsatmoqda .Tabiiy resurslarda noto'g'ri foydalanish sanoatlashtrish va urbanizatsiya jarayonlarning buzilishga olib kelmoqda.O'zbekiston Respublikasi geografik joylashuv va iqlim sharoitlari sababli O'zbekiston Respublikasida asosiy ekalogiya muammolar,xususan Orol dengiz inqirozi,atmasfera havosning ifloslanishi ,suv va tuproq resurslarining degradatsiya ilmiy tahlil qilinadi .Shuningdek ,ekalogiya barqarorlikni ta'minlashga Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida mavjud asosiy ekalogiya muammolar,xususan qaratilgan milliy va xalqaro darajadagi chora-tadbirlar hamda ularning samaradorligni yoritib beradi*

Kalit so'zlar: *ekalogiya, Orol dengiz, atrof-muhit, iqlim o'zgarishi, barqaror rivojlanishi, tabiiy resurslar. Ekalogiya muammolar, Amudaryo va Sirdaryo suvlari, suv, havo va biologic resurslar, cho'llar. zonalar yarim ,osiyodagi yirik ekalogiya.*

Keywords: *ecology, aral sea, environment, climate change, sustainable development, natural resources, environmental problems, waters of the Amu Darya and Syr Darya rivers, water, air and biological resources, desert and semi-desert zones, major environmental problems of Central Asia.*

Kirish: Barchamizga ma'lum yurtimizda bo'lib kelayotkan global ,muammollar ya'ni suv isrof bo'lishi ,ekalogiyada bo'layotkan turli xil muammolar yuzaga kelmoqda va ularni bartaraf etish mexanizmlarni ishlab chiqish dilzarb masala hisoblanadi. Orol dengizi inqirozi Markaziy Osiyodagi yirik ekalogiya falokatlardan biri sanaladi.Amudaryo va Sirdaryo suvlarning asosan sug'orish maqsadlardan me'yoridan ortiq foydalanish natijasida dengiz sathi keskin pasayadi .Natijada millionlab gektar yerllar sho'rxashakdek ,mintaqaviy iqlim keskinlashadi va aholi salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi .Orol bo'y hududida chang -tuz bo'ronlarning kuchayishi nafaqat O'zbekiston ,balki qo'shni davlatlar ekalogik holatga ham ta'sir qilmoqda .Atmasfera sanoati rivojlangan hududlarda atmasfera havosining ifloslanisshi ekalogik hafsizlikka jiddiy tahdid solmoqda . Avtotransport vositalarida ajralib chiqayotkan zaharli gazlar ,issiqlik elector stansiyalar va sanoat korxonalar chiqindilar havo sifatini yomonlashishga sabab bo'lmoqda .Ilmiy taqdidotlar havoning ifloslanishi yurak -qon tomir va nafas yo'llarni kasalliklarning ortishga olib kelishni ko'rsatmoqda .Ekalogik

muammolarni hal etish yo'llari.Suv resurslarning boshqarishda ilmiy asoslangan va integratsiyalashgan yondashuvlarni joriy etish .Qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni kengaytrish .Orol bo'yi hududnni rekultivatsiya qilish va yashil zonalarni kengaytrish .Ekalogiya qonunchilikni kuchaytrish va monitoring tizimlarni rivojlantrish .Aholining ekologik madaniyatni oshrish . O'zbekiston hududi asosan qurg'oqchilik va yarim qurg'oqchilik iqlim mintaqasiga mansub bo'lib ,suv resurslari cheklanganligi bilan ajralib turadi .Respublika iqtisodiyotinig muhim tarmog'I bo'lgan qishloq xo'jaligi bevosita suv va yer resurslariga bog'liq .Shu sababli ekalogiya muammolari iqtisodiy rivojlanish bilan chambarchas bog'liq .so'ngi yillarda sanoatning rivojlanishi ,transport vositalari soning ortishi va urbanizatsiya jarayonlari ekalogik bosimni kuchaytrmoqda. Natijada atmasfera havosi ,suv va tuproqni ifloslanishi darajasi ortib bormoqda .Mazkur maqolaning maqsadi O'zbekistonda mavjud ekalogiya muammolarni ilmiy asosida tahlil qilish ularning kelib chiqish sabablarni aniqlash va barqaror rivojlanish tamoillari asosidan samarali yechimlar taklif etishda iborat .O'zbekiston hududlarning katta qismi cho'llardan iborat va yarim zonalardan iborat bo'lib ,tabiiy ekotizimlar antropogen ta'sirga juda sezgir hisoblanadi .Respublika yer,suv,havo,va biologik resurslardan foydalanish darajasi ekologik holotga bevosita ta'sir ko'rsatadi .Mustaqillik yillarda sanoat va qishloq xo'jaligi rivojlanishi bilan bir qatorda ekalogik muammolar yuklama me'yoridan oshib ketadi,bu esa uzoq muddatli ekalogiya xaflarni yuzaga keltradi .Orol dengiz qurishning tarixiy sabablari .Orol dengiz XX asrning o'rtariga qadar dunyodagi eng yirik yopiq suv havzalaridan biri bo'lgan Biroq 1960-yillarning boshlab Amudaryo va Sirdaryo suvlarning asosiy qismi sug'orish uchun yo'naltrilgan natijasida dengizdagi quyiladigon suv hajmi keskin kamayadi .Paxta yakkaxokimligi siyosati suvdan foydalanishning O'zbekiston hududida sho'rlanish, suv eroziyasi va shamol eroziyasi tuproq unumdorligini pasaytirmoqda. Bu holat qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishtirish samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.Tabiiy yashash muhitining qisqarishi, noqonuniy ov va o'rmonlarning kesilishi biologik xilma-xillikning kamayishiga olib kelmoqda. Ko'plab noyob hayvon va o'simlik turlari yo'qolib ketish xavfi ostidGlobal iqlim o'zgarishi O'zbekistonda qurg'oqchilikning kuchayishi, suv tanqisligi va ekstremal ob-havo hodisalarining ko'payishiga sabab bo'lmoqda. Bu jarayonlar ekologik xavfsizlik bilan birga iqtisodiy barqarorlikka ham ta'sir ko'rsatadi.O'zbekiston Respublikasida ekologiyani muhofaza qilishga qaratilgan qonunlar va davlat dasturlari ishlab chiqilgan. Ekologik kodeks, milliy strategiyalar va xalqaro kelishuvlar ekologik siyosatning huquqiy asosini tashkil etadi. O'zbekiston Respublikasi Markaziy Osiyo mintaqasida joylashgan bo'lib, o'ziga xos tabiiy-geografik sharoitlari bilan ajralib turadi. Mamlakat hududi shimoldan janubga va g'arbdan sharqqa katta masofani egallagani sababli turli landshaft zonalari, iqlim xususiyatlari va tabiiy resurslar majmuiga ega. Ekalogik muammolarni bartaraf etish uchun hammamiz bir tanu bir jon bo'lishmiz kerak Ushbu tabiiy-geografik omillar respublikada ekologik muammolarning shakllanishi va rivojlanishida muhim rol o'ynaydi.O'zbekiston

hududining asosiy qismi cho‘l va yarim cho‘l zonalariga mansub bo‘lib, mamlakat maydonining qariyb 60–65 foizini tashkil etadi. Qizilqum va Ustyurt platosi kabi hududlar ekologik jihatdan eng nozik va antropogen ta’sirlarga sezgir mintaqalar hisoblanadi. Ushbu hududlarda tabiiy muvozanatning buzilishi tez sodir bo‘lib, cho‘llanish jarayonlari jadal kechadi. Cho‘l hududlarining kengligi, o‘simlik qoplami siyrakligi va suv resurslarining cheklanganligi ekologik barqarorlikka jiddiy tahdid soladi.O‘zbekiston iqlimi keskin kontinental bo‘lib, yoz faslida yuqori harorat, qish faslida esa sovuq ob-havo hukm suradi. Yillik yog‘ingarchilik miqdori ko‘plab hududlarda juda kam bo‘lib, asosan bahor va qish oylariga to‘g‘ri keladi. Iqlim sharoitining quruqligi suv resurslariga bo‘lgan ehtiyojni keskin oshiradi. Ayniqsa, sug‘oriladigan dehqonchilik keng rivojlangan hududlarda suvdan intensiv foydalanish ekologik muammolarning asosiy sabablaridan biri hisoblanadi. O‘zbekistonning tabiiy-geografik sharoiti juda katta ahamiyatka ega hisoblanadi va biz bu ekalogiyani asrashmiz hamda tabiiyat uchun katta ahamiyat egadur .Barchamizga ma’lum ekalogiyamizga bo’lgan extiyojlar keskin oshmoqda .Tabiiy resurslarmiz hamda tabiiy boyliklarmiz biz uchun Suvdak zarur resurslarining asosiy qismi Amudaryo va Sirdaryo daryolaridan keladi. Shu sababli suv resurslaridan oqilona foydalanmaslik ekologik muammolarni kuchaytiradi. Tuproq resurslari intensiv sug‘orish va noto‘g‘ri melioratsiya natijasida degradatsiyaga uchramoqda. Biologik xilma-xillik hududda tabiiy sharoitlar bilan bog‘liq holda kamaymoqda,va ekologik ahamiyati.O‘zbekiston Markaziy Osiyoda joylashgan bo‘lib, quruq kontinental iqlimga ega. Hududning katta qismi cho‘l va yarim cho‘l zonalaridan iborat bo‘lib, bu ekologik barqarorlik uchun sezgir hudud hisoblanadi. Yillik yog‘ingarchilik kam, qishloq xo‘jaligi uchun suv resurslari hamda turli ekologik muammolar yuzaga kelmoqda .Agar biz ekalogiyani asrasab avaylasak ekalogiyamiz ham buzulmaydi hamda turli xil muammolar yuzaga kelmaydi degan umidaman.Ekalogiya jamiatdagi bir qismi ya’ni barcha uchun kerakli va zarurdur.Ekalogiya hatotmizning bir qismi va bu narsani biz asrab avaylashmiz zarur deb o’ylayman.Ekalogiyadagi turli hil buzulishlar ya’ni biz tomondan kelayotkan chiqindilar,suvdi isrof qilishmiz ,turli zavodlarning tutunlari ,yaroqsiz va hashaklar axlatlarning yoqib yuborilishi natijasida ekalogiyamiz ayanchli holatga kelib qolmoqda .

Xulosa:

O‘zbekiston Respublikasida ekologik muammolar murakkab va tizimli xarakterga ega. Ularni hal etish faqat texnik yoki iqtisodiy choralar bilan cheklanmay, ekologik tafakkur va barqaror rivojlanish tamoyillarini jamiyat hayotiga keng joriy etishni talab qiladi. Ilmiy asoslangan yondashuv, davlat va jamiyat hamkorligi ekologik xavfsizlikni ta’minlashning muhim sharti hisoblanadi. Shuningdek ekalogik muammolarni biz bartaraf etish uchun har doim tozalikka rioya qilishmiz hamda jamiyatga katta foyda olib kelishmiz zarur deb hisoblayman .O’zbekistonda ekologiya buzilishiga qarshi choralar ko’rishmiz zarur deb hisoblayman .Ekalogiya bu har tomonlama biz uchun juda ham zarur deb hisoblayman. O’zbekiston Respublikasning prizidenti ya’ni Shavka

Miramonivich Mirziyayev tomonlaridan berilgan farmon ham bunga yaqqol musoldur dep hisoblayman .Ekalogiyamizdagi bu muammolar qaysidur ma’noda biz yani insonlarni deb ham katta Zarar yetmoqda shunday ekan ekologiya hayotmizning bir emas ming qismi desak mubolag’a bo’lmaydi .Xo’sh shunday ekan biz bizning qilayotkan ishlarmiz faqat o’zmiz uchun emas butun jamiat uchun bolalar ,qariyalar ,hamda hali tug’ulmagan chaqaloqlar uchun kerak zarur deb hisoblayman.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Ekologiya kodeksi
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining ekologiya sohasidagi farmonlari
3. BMT Atrof-muhit dasturi (UNEP) hisobotlari
4. Markaziy Osiyo ekologiyasi bo‘yicha ilmiy maqolalar.